

УДК 341.225.5:061.1ЄС

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.63>**Лідія Бражнікова,**

студентка V курсу господарсько-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

## ОСНОВНІ НАПРЯМИ СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС ІЗ НАТО: ПИТАННЯ МОРСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Стаття присвячена синергетичній співпраці між Північноатлантичним Альянсом і Європейським союзом. Морське співробітництво між Європейським Союзом і Північноатлантичним Альянсом має вагоме значення для узгодженого реагування на різноманітні середземноморські проблеми, включаючи терористичні загрози, затяжні конфлікти на Близькому Сході та у Північній Африці й надзвичайні ситуації з біженцями. Досліджено та проаналізовано питання транснаціонального характеру, а саме нинішні загрози в морській галузі, які включають у себе проблеми тероризму, піратство, незаконну міграцію, торгівлю людьми та наркотиками.

Відносини між двома силами Брюсселя були постійною дискусією по всьому світу з кінця Холодної війни. Оскільки порядок денний обох сил дедалі більше перетинається, заклики до більшого співробітництва стають все більш нагальними. У статті надається інформація щодо здійснення військових, миротворчих і рятувальних операцій Північноатлантичного договору у партнерстві з Європейським Союзом з моменту їх інституційної співпраці. Операція Європейського Союзу «Софія» розміщена в Південно-Центральному Середземномор'ї, тоді як операція Північноатлантичного Альянсу «Елайд Протектор» діє у всьому Середземноморському басейні. Північноатлантичний договір також розпочав нову діяльність в Егейському морі ще у 2016 році. На тактичному рівні ці операції значною мірою досягли успіху в підвищенні ситуаційної обізнаності в Середземномор'ї; обмеженні діяльності контрабандистів та зброї у відкритому морі; моніторингу міграційних мереж і певною мірою наданні допомоги мігрантам. Однак вони також стикаються зі стратегічними викликами, мають відносно низький стримуючий ефект та обмежений ступінь міжінституційної співпраці.

Розглянуто головні документи у сфері безпеки на морі та їх вплив на відносини. Проаналізовано можливості оновлення Морської стратегії Альянсу 2011 року. Постійно змінюється операційне середовище, тому залишається важливим спостерігати за стратегічними змінами в морській сфері, які будуть формувати майбутнє середовище морської безпеки. З погляду Альянсу, вдосконалення Морської стратегії має зосередитись на визначенні наявних, а також потенційних загроз; посиленні трансформаційних заходів зі створення потенціалу та сил, що здатні забезпечити захист операцій та місій із забезпечення морської безпеки; пріоритетності стримування та колективної оборони.

**Ключові слова:** піратство, транснаціональні відносини, співпраця, Берлін плюс, Морська стратегія, морські операції.

**Постановка проблеми.** Вважається, що розвиток взаємовідносин ЄС та НАТО бере свій початок з 1954 року, коли французька Національна асамблея відмовилась ратифікувати Договір про створення Європейського оборонного співтовариства. На той час Європейському Союзу вкрай необхідно було заручитись підтримкою Альянсу. Зважаючи на те, що більшість держав світу мають вихід до моря, Альянсом в 1954 році була розроблена перша окрема Морська стратегія, що передбачала радіус готовності відповідати на однакові конфлікти: тероризм, піратство, поширення зброї масового знищення. З огляду на те, що такі загрози мають транснаціональний характер і не можуть вирішуватись в односторонньому порядку, вони дають можливість для поглиблення відносин НАТО з ЄС. Тому за 27 років була розроблена нова

Морська стратегія, яка включала боротьбу з поточними загрозами, зокрема незаконною торгівлею людьми і наркотиками.

У 2018 році ЄС переглянув План дій, що реалізує Стратегію морської безпеки ЄС, і закликав активізувати співпрацю між ЄС та НАТО. Він ставиться до НАТО як до природного партнера для співпраці в ряді заходів, пов'язаних з морською безпекою. Переглянутий план дій також сприяє реалізації Глобальної стратегії ЄС та ролі ЄС як глобального постачальника морської безпеки.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Незважаючи на актуальність дослідження, у вітчизняній юридичній науці питанню міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з питань морської безпеки приділяється недостатньо уваги. Для аналізу сучасних відносин ЄС і НАТО доцільно

розглянути аналітичні роботи і документи, створені відповідними сторонами. Таким чином, увагу приділено аналізу праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, опрацьовано наукові роботи Т.В. Брежневої, М.З. Кулика, А.О. Кориневича, В.М. Дробіта, А. Умлауфовой, Лорд Йоплінга, Кармен Гебхарда та Саймона Дж. Джоліон Ховорта, Алексі Каяндера, Марії Елени Аргано, Стеффано Маркуцці та інші. Практично розглядалося таке питання на інформаційних електронних сайтах: NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION та European Union EXTERNAL ACTION.

**Мета статті** – окреслити розвиток відносин ЄС та НАТО, їх здатність ефективно вирішувати світові проблеми, зокрема, у сфері морської безпеки; зробити аналіз та визначення засобів протидії піратству, міграції, тероризму, а також ознайомити з досвідом роботи із забезпечення безпеки на морі; проаналізувати стратегічні документи у сфері морської безпеки.

**Виклад основного матеріалу.** Перше питання: чому відносини ЄС – НАТО такі важливі? Членство. Від цього походять цінності, загрози і виклики, а також компетенції. З 1954 року Альянс та ЄС були взаємозалежними, коли об'єдналися для підтримання миру в Європі, сприяння стабільності на континенті та за його межами. Так, одна сторона дбала про безпеку та оборону, інша – допомагала розвивати економіку. Це й посилювало основу спільних цінностей. По-друге, у сучасних умовах, з безпрецедентними викликами, які виникають з Півдня та Сходу, співробітництво між Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) є надзвичайно важливим, а саме є невід'ємним підґрунтям роботи Європейського Союзу. Як частина реалізації Глобальної стратегії ЄС, така співпраця спрямована на зміцнення європейської безпеки та оборони, а також сприяння розподілу трансатлантичного навантаження.

Інституційна співпраця між НАТО і ЄС триває більше десяти років та охоплює широке коло питань, включаючи: управління кризами, розвиток потенціалу, нарощування потенціалу та безпеку на морі. На початку розвитку інституційних відносин, що триває більше десяти років, поставало питання: як об'єднати зусилля, коли в 1993 році за Маастрихтським договором Євросоюз має на меті розробити спільну політику та з 2001 року Ніццький договір дозволяв ЄС створювати політично-військові структури. Таким чином, основою для об'єднаної праці вважають 2002 рік, коли обидві сто-

рони підписали декларацію про європейську політику безпеки і оборони, в якій відносини між НАТО і ЄС визначені як стратегічне партнерство [1].

Незабаром відбулися домовленості «Берлін плюс» 2003 року, що забезпечили основу для практичного співробітництва на місцях. Такі домовленості доволі складні, вони забезпечували основу для надання Альянсом підтримки операціям, які очолював ЄС та в яких НАТО не бере участі. Саме цей момент означав, що вперше були вироблені конкретні шляхи співпраці і це було успіхом. Однак створені таким чином можливості нечасто використовувалися. Так, наприклад, операції «Конкордія» в Північній Македонії (2003 рік) та «Алтея» у Боснії та Герцеговині (2004 рік) – це єдині дві місії під керівництвом ЄС, які використовували угоди «Берлін плюс». Примітно, що вперше були застосовані такі угоди в рамках операції «Конкордія», яка була першою миротворчою операцією в історії. Але, як зазначив Яап Хооп Схеффер, «відносини між НАТО і ЄС ще не перейшли до 21 сторіччя» [2]. Зазначалося, що розроблені механізми застаріли майже одразу після їх прийняття.

Вже у 2004 році, після розширення ЄС, виявилися декілька складних політичних бар'єрів для тіснішої співпраці з НАТО. Перешкодами були питання обміну інформацією, а також приєднання Кіпру до складу ЄС. Так з 2004 по 2014 рік відбувалася повільна еволюція, під час якої відбулося більше десяти неофіційних зустрічей ЄС – НАТО на рівні міністрів закордонних справ і послів.

У період між 2007 і 2012 роками понад 40 % із зареєстрованих у світі випадків піратства мали місце у водах біля узбережжя Сомалі [3, с. 2]. З огляду на те, що Аденська затока є стратегічною перешкодою, на прохання Генерального секретаря ООН були здійснені міжнародні операції для запобігання актам піратства в морі [4, с. 8]. Мали місце такі операції, як: «Елайд Провайдер», «Атланта», «Елайд Протектор» та «Океанський щит». Зокрема, під час цих операцій відбувалася ротація Постійних військово-морських груп у регіоні, яка дала змогу безперервно підтримувати потужну присутність НАТО в Аденській затоці і навколо Африканського рогу, демонструючи рішуче прагнення Альянсу розв'язати цю проблему. За період цих операцій вдалося припинити численні напади та роззброїти піратів із метою запобігання їхній подальшій злочинній діяльності. Для забезпечення проходу через ці небезпечні води було ескортовано майже 30 суден [5, с. 18]. Щодо операції «Океанський щит», то загалом вона отримала розширений ман-

дат, який передбачає більш жорсткі правила застосування сили, а також нові завдання з надання допомоги, що дозволяють використовувати регіональний потенціал.

На цьому етапі розроблялися надійні рамки співробітництва, що забезпечували ефективний обмін інформацією та координацію морських операцій. Спільне усунення конфліктів стало одним із найважливіших механізмів зміцнення співробітництва НАТО з ЄС на тактичному і оперативному рівнях. Приймається Морська стратегія Альянсу, яка визначає параметри й пріоритетні напрями морської діяльності НАТО. Вона є фундаментальним документом для формування сил, можливостей, підтримання готовності й планування в морському середовищі безпеки. Саме імплементація цієї стратегії включала посилення координації між Альянсом та ЄС у морській сфері. У 2014 році була прийнята стратегія морської безпеки ЄС, яка забезпечувала політику і стратегічну структуру для ефективного та всебічного вирішення завдань морської безпеки через використання всіх відповідних інструментів на міжнародному та національному рівнях [6, с. 1, 4, 8].

Зростаюча складність та поєднання проблем безпеки, що стояли перед євроатлантичним простором починаючи з 2014 року, посилила імпульс для розвитку співробітництва між НАТО та ЄС. По-перше, перед Європою постали нові загрози і виклики зі сходу і півдня, а жодна країна не мала усього набору інструментів для подолання проблем. По-друге, Європейський Союз заклав засади спільної оборони, побудувавши два стовпи оборони – Постійну структурну співпрацю і Фонд європейської оборони [3]. Третім стовпом європейської оборони стало саме співробітництво ЄС – НАТО, що підкреслив зв'язок між ними. Перша арена співробітництва виникла завдяки зростаючому потоку біженців та мігрантів через Середземноморське та Егейське моря, що дало новий поштовх для посилення координаційних зусиль НАТО та ЄС.

Неможливо не зазначити операцію 2015 року «Софія» під керівництвом ЄС, яка полягала у визначенні, захопленні та утилізації суден, які використовуються або підозрюються у використанні контрабандистами та торговцями людьми. Ця операція також спрямована на запобігання втраті людей у морі, і станом на вересень 2015 року вона сприяла врятуванню близько 1500 життів у морі [4, с. 13]. Також разом із нею в Середземному морі з метою подолання міграційної кризи відбувалася й операція «Активні зусилля» під керівництвом НАТО.

У 2016 році було визначено два додаткові завдання: підготовка лівійської берегової охорони та військово-морського флоту, а також виконання ембарго ООН на озброєння у відкритому морі біля берегів Лівії [4, с. 13]. Як бачимо, започатковані й здійснювані морські операції є досить ефективним інструментом підтримання безпеки на морі, що підтверджується розширенням масштабів операцій. Цього ж року на прохання Німеччини, Греції та Туреччини міністри оборони НАТО домовилися надавати допомогу, співпрацюючи з ЄС і його агентством з управління кордонами «Фронтекс», у вирішенні проблеми щодо сильнішої кризи мігрантів. Агентство відповідальне саме за координацію діяльності національних прикордонних служб та забезпечує надійність кордонів країн-членів ЄС з іншими країнами. За цей час було проведено моніторинг незаконних міграцій в міжнародних, а також територіальних водах Греції і Туреччини. Зазначається, що влада цих країн діяла тільки у своїх територіальних водах, але НАТО інформувало їх про дії, що відбуваються на території обох держав, у режимі реального часу в Європі. За словами Енса Столтенберга, це прекрасний приклад співпраці між НАТО і ЄС для вирішення спільних завдань, коли потрібен дуже короткий час для прийняття рішень і вжиття заходів [4, с. 11].

НАТО і ЄС продовжують стикатися з труднощами в плані координації своїх зусиль у сферах спостереження і розвідки (ISR). Ця проблема була висвітлена в доповіді Підкомітету з майбутніми можливостями безпеки і оборони НАТО і майбутньої ролі військово-морської сили в 2016 році, в якому окреслювалися відповідні ролі НАТО і ЄС в координації безпеки на морі, операції, підкреслювалися значні прогалини в координації морського нагляду між НАТО і ЄС [4, с. 6]. Як видається, збір і обмін розвідданими залишалися одними з головних перешкод на шляху до більш ефективного співробітництва між НАТО і ЄС в Середземному і Егейському морях.

У липні 2016 року ЄС і НАТО підписали Спільну декларацію у Варшаві, оновлену в липні 2018 року, з метою надати нового імпульсу і нового змісту стратегічному партнерству ЄС – НАТО. Спільна декларація визначила сім конкретних напрямів, у яких слід зміцнювати співробітництво між ними, включаючи оперативне співробітництво на морі. ЄС і НАТО взяли на себе зобов'язання щодо співпраці у сфері безпеки на морі, включаючи вивчення можливостей для взаємної матеріально-технічної підтримки та обміну інформацією, і закликали повною мірою

використати механізм спільного інформування та усунення конфліктів. Відповідно до Спільної декларації, ЄС і НАТО спільно організували у 2017 році семінар із боротьби з піратством в Індійському океані та із взаємодії в Середземномор'ї [7, с. 2]. Отже, як бачимо, докладається чимало зусиль для стримування та боротьби з піратством і забезпечення морської безпеки.

Нині співробітництво ЄС – НАТО посилюється. Загалом, угодою ЄС – НАТО охоплюється взаємна матеріально-технічна підтримка з точки зору: 1) берегових споруд; 2) потенціалу ролі двох на плаву одного; 3) поповнення запасів у морі [7, с. 2]. Співробітники ЄС і НАТО продовжують вивчати можливості поліпшення координації, взаємодоповнюваності і співробітництва в Середземномор'ї, як зазначається у брошурі «Factsheet: EU-NATO cooperation on Maritime Security» за новітній час.

Таким чином, операції, що відбуваються під проводом НАТО з ЄС або в кооперації з іншими країнами, поставили перед Альянсом завдання, вирішення яких покладається на його Морську стратегію, яка насамперед забезпечить свободу та безпеку всіх його членів політичними та військовими засобами, підтримає демократичні цінності, забезпечить права людини та верховенство права, а також сприяє миру і стабільності в усьому євроатлантичному регіоні [8, с. 39].

Звернемо увагу на 2019 рік. У листопаді у Брюсселі генеральний секретар НАТО Енс Столтенберг заявив, що «Європа потребує такої оборони, як НАТО, при цьому Європейський Союз не може за жодних умов бути альтернативою для трансатлантичного Союзу». Багато хто вважає, що існують суперечки між Європейським Союзом та трансатлантичним союзом. Але все ж таки стверджується, що необхідно здійснювати більше дій не в якості заміни ЄС для НАТО, а для того, щоб зміцнити опору. Зокрема, у Берліні підтримують такий підхід, і зазначається, що сила НАТО полягає у тому, що, незважаючи на відмінності у поглядах, союзники завжди знаходять шлях, щоб поєднати зусилля для захисту один одного. Більш того, трансатлантичний зв'язок необхідно посилювати.

Сьогодні співпраця між ЄС та НАТО є загальноприйнятою нормою і щоденною практикою, а також вона продовжує здійснюватися на керівних принципах: відкритості, прозорості і дзеркальності, з повною повагою до належності прийняття рішень і процедур без шкоди для специфіки оборонної політики і політики у сфері забезпечення будь-якої держави-члена. Зокрема, ЄС – НАТО аналі-

зують можливості розширення координації, взаємодоповнюваності і співпраці в морській сфері. Організації регулярно обмінюються пропозиціями на засіданнях щодо обміну інформацією та усунення конфліктних ситуацій в Середземномор'ї – головному майданчику для обміну інформацією і координації зусиль.

### Висновки

Отже, як вже зазначалося, з моменту прийняття першої Морської стратегії Альянсу пройшло майже сорок років, а актуальність питання морської безпеки у відносинах ЄС з НАТО тільки зростає. Як бачимо, міжнародні сили докладають доволі багато зусиль для боротьби зі злочинністю на морі. Доказами цього є значні військово-морські операції в районах найбільшого ризику. Вкрай ефективним є те, що всі міжнародні сили залучені до співпраці, обмінюються інформацією, яка значно покращує й узгоджує їх роботу. Можна стверджувати, що натепер до боротьби з морським тероризмом залучений весь світ. Хоча питання подальшого вдосконалення заходів у рамках операцій, як і вироблення загального підходу до боротьби з тероризмом, зокрема піратством, все ще стоїть на порядку денному. Так, прийняття нової Морської стратегії НАТО має стати вагомим кроком у просуванні у цьому напрямі.

Зокрема, Морська стратегія 2011 року надає тільки стратегічний контекст, не вказуючи конкретно, з якими загрозами морській безпеці мають справу, а також вона не містить заходів для їх подолання. Сьогодні виклики та загрози на морській території набувають нового формату. Інформаційні засоби мають безперервно покращуватись для розуміння морських сфер, що становлять особливий інтерес. Також Морська стратегія потребує оновлення щодо стримування та колективної оборони. Таким чином, оновлення стратегії повинно забезпечити захист інтересів Альянсу у морській сфері, включаючи сучасні загрози та виклики, а також створення потенціалів морських сил. Вона повинна бути зосереджена на визначенні політики та можливостей для забезпечення захисту.

### Список використаних джерел:

1. NATO, Relations with the EU. NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION : веб-сайт. URL: [http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics\\_49217.htm](http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49217.htm) (дата звернення: 12.08.2019).
2. Зміщення відносин між НАТО і ЄС. *NATO REVIEW* : веб-сайт. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2019/07/16/zmtsnennyay>

vdnosin-myoo-nato-s/index.html (дата звернення: 16.09.2019).

3. Carmen Gebhard, Simon John Smith, The two faces of EU-NATO cooperation: Counter-piracy operations off the Somali coast. *Cooperation and Conflict*. 2014. С. 107–127. URL: [https://www.researchgate.net/publication/270609942\\_The\\_two\\_faces\\_of\\_EU-NATO\\_cooperation\\_Counter-piracy\\_operations\\_off\\_the\\_Somali\\_coast](https://www.researchgate.net/publication/270609942_The_two_faces_of_EU-NATO_cooperation_Counter-piracy_operations_off_the_Somali_coast) (дата звернення: 26.09.2019).

4. Anna Umlaufová, NATO – EU Maritime Cooperation, 2016. С. 1–20. URL: [http://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/11/NATO\\_cooperation\\_final.pdf](http://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/11/NATO_cooperation_final.pdf) (дата звернення: 23.10.2019).

5. Брежнева Т. В. Операції проти піратів: шлях до нової морської стратегії НАТО. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Політологія»*. 2011. Т. 155. Вип. 143. С. 14–22. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol\\_2011\\_155\\_143\\_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2011_155_143_5) (дата звернення: 12.11.2019).

6. Брежнева Т.В. Посилення морської складової безпеки НАТО в рамках реалізації Морської стратегії Альянсу: аналітична записка. URL: [http://dp.niss.gov.ua/public/File/docs/NATO\\_Maritime\\_security-site.pdf](http://dp.niss.gov.ua/public/File/docs/NATO_Maritime_security-site.pdf) (дата звернення: 12.11.2019).

7. NATO, Factsheet: EU-NATO cooperation on Maritime Security. 2019. С. 2. URL: [https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/factsheet\\_-\\_eu-nato\\_maritime\\_cooperation.pdf](https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/factsheet_-_eu-nato_maritime_cooperation.pdf) (дата звернення: 23.10.2019).

8. Національна безпека і оборона : журнал / ред. рада: Л. Шангіна (гол.) та ін. 2010. № 4 (115). 72 с. URL: [http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD115\\_2010\\_ukr.pdf](http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD115_2010_ukr.pdf) (дата звернення: 10.11.2019).

*The article is devoted synergistic cooperation between North Atlantic Treaty Organization and the European Union. EU-NATO maritime cooperation is essential to a coordinated response to a variety of Mediterranean issues, including terrorist threats, the protracted conflicts in the Middle East and North Africa, and the refugee emergency. Transnational issues, such as the current maritime threats, which include terrorism, piracy, illegal migration, trafficking in human beings and drugs, have been researched and analyzed.*

*The relationship between the two forces of Brussels, there has been a well-known debate around the world since the end of the Cold War. As the agendas of the two organisations increasingly overlap, these calls for greater cooperation have become ever more strident and urgent. This article provides information on the implementation of the military, peacekeeping and rescue operations in cooperation with North Atlantic Treaty Organization since their European Union institutional cooperation. The European Union's Operation «Sophia» is deployed in the Southern-Central Mediterranean, whilst NATO's Operation Sea Guardian operates in the whole Mediterranean basin. NATO also launched a new activity in the Aegean in 2016. At a tactical level, these operations have by and large been successful in enhancing situational awareness in the Mediterranean; constraining the activity of human and arms smugglers on the high seas; monitoring migration networks; and to a degree in providing assistance to migrants. However, they also face strategic challenges, including the failure to dismantle the smugglers' networks, their relatively low deterrent effect, and a limited degree of inter-institutional cooperation.*

*The main documents in the field of safety at sea and their influence on relations are considered. Possibilities for updating NATO Maritime Strategy 2011 have been analyzed. Constantly changing operating environment, therefore remains an important strategic observe changes in sea area that will shape the future environment of maritime safety. According to the views of the Alliance Marine improvement strategies should focus on identifying existing and potential threats; strengthening transitional measures to build capacity and forces that are capable of providing protection missions and operations to ensure maritime safety; priorities for deterrence and collective defense.*

**Key words:** piracy, transnational relations, cooperation, Berlin plus, maritime strategy, maritime operations.